

Glazba i glazbeno obrazovanje u starom i srednjem vijeku

UDK: 371.3:78(091)“652“+“4/14“

78:371.2(091)“652“+“4/14“

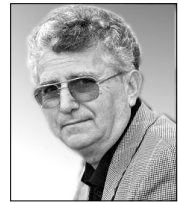
Pregledni članak

Primljeno: 2. 4. 2012.

Mr. sc. Vesna Svalina¹

vsvalina@ufos.hr

Učiteljski fakultet u Osijeku, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Prof. dr.sc. Ladislav Bogнар²

ladislav.bognar@os.t-com.hr

Učiteljski fakultet u Osijeku, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

¹ Vesna Svalina profesorica je glazbene pedagogije. Zaposlena je kao asistentica na Katedri za umjetnička područja. Poslijediplomski magistarski studij iz glazbene pedagogije završila je na Muzičkoj akademiji u Zagrebu 2009. godine, a trenutno završava i doktorski studij *Rani odgoj i obvezno obrazovanje* na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu, modul *Odgojne znanosti*. Voditeljica je nekoliko pjevačkih ansambala s kojima osvaja visoke nagrade na državnim i međunarodnim natjecanjima. Njezin je znanstveni interes usmjeren prvenstveno na područje glazbene pedagogije: glazbeno stvaralaštvo, istraživanje kurikuluma glazbene kulture u primarnom odgoju i obrazovanju, kompetencije učitelja za poučavanje glazbe u osnovnoj općeobrazovnoj školi te zbarsko pjevanje kao oblik nastavne, izvannastavne ili izvanškolske aktivnosti.

² Ladislav Bogнар redoviti je profesor na Učiteljskom fakultetu u Osijeku, profesor pedagogije i didaktike. Posljednjih godina bavi se fenomenom kreativnosti u nastavi kako s aspekta nastavnika tako i učenika i studenata s posebnim naglaskom na kreativnost u nastavi za buduće učiteljice i učitelje.

Sažetak

Ovim radom želimo načiniti pregled najranijih pristupa glazbi i shvaćanju njenog značenja u odgoju i obrazovanju, ali i društvenom životu uopće. U drevnim civilizacijama kao što je kineska ili sumerska kao i kasnije egipatska pridaju značenje glazbi. Tako filozof Konfucije smatra da glazba uzdiže ljudsko srce i da ona predstavlja izražavanje osjećaja, ali je odraz i društva u kojem nastaje.

U antičkoj Grčkoj glazba je posebno uvažavana i smatrana sastavnim dijelom odgoja i obrazovanja. Dvije grčke države Sparta i Atena imale su različit pristup glazbi. Dok u Ateni u glazbi vide snažno sredstvo ljudskog razvoja i da bavljenje glazbom čini čovjeka boljim i plemenitijim, u Sparti glazbu vide kao sredstvo razvijanja borbenog duha i pripremanju vojnika.

Nasuprot tome rimsko razdoblje predstavlja vrijeme u kojem se glazbi pridavalo sporedno značenje. Ona je korištena kao popratna pojava gozbama i državnim svečanostima, a njome su se uglavnom bavili robovi. Kada se i govorilo o glazbi u funkciji odgoja i obrazovanja, onda se jedino razmišljalo koliko ona može pomoći u razvoju govorničtva čemu se pridavala posebna pažnja.

Srednjovjekovno razdoblje pak glazbi pridaje posebno značenje i to je razdoblje bilo značajno za razvoj glazbe uopće, ali i za načine poučavanja glazbe. Glazba je prvenstveno korištena za potrebe crkvenih obreda u kojima je glazba imala vidno mjesto. No glazba je prisutna i na dvorovima, a za vrijeme nekih vladara bila je i posebno njegovana. Pojavom trubadura glazba se spaja s poezijom, a javlja se i interes za narodnu glazbu koja je egzistirala izvan crkvenog i dvorskog života. Za razvoj glazbene pedagogije posebno je značajno stvaranje solmizacije koja se zadržala do danas.

Ključne riječi: glazba, odgoj i obrazovanje, stari vijek, srednji vijek, društvena uloga, način učenja glazbe

Uvod

Glazba kao vječna pratiteljica čovjeka kroz povijesna razdoblja bila je uvijek izazov za pedagoge pa je to ostala i do današnjih dana. Zavisno od toga kako se gledalo na glazbu u određenim razdobljima tako se mijenjalo i shvaćanje njenog općeg značenja za odgoj i obrazovanje, ali i važnosti obrazovanja glazbenika.

Prve škole i prvi oblici glazbenog obrazovanja pojavljuju se već kod najstarijih civilizacija, točnije u državama starog Istoka (Egiptu, Kini, Indiji, Mezopotamiji i dr.) što je kasnije utjecalo na grčku i rimsku civilizaciju, koje predstavljaju temelje današnje Zapadne civilizacije u kojoj živimo. Kao i ostale umjetnosti i glazba je prošla jedno dugo razdoblje vlastitoga razvoja koje je s jedne strane zavisilo od društvenih okolnosti i mjesta koje je u njima imala glazba, a s druge strane od razvoja glazbene umjetnosti kao senzacije zvuka, ritma, harmonije, tonaliteta sve do glazbene pismenosti. Sve je to bilo izazov za one koji su promišljali odgoj i obrazovanje.

Metodološki pristup

Cilj je ovog rada dati pregled razvoja glazbe i glazbene pedagogije u razdobljima ljudske povijesti za koja postoje dokumenti i pregled odgojno-obrazovnih pristupa glazbi u tim razdobljima. Bavit ćemo se najprije civilizacijama staroga Istoka i njihovim utjecajem na grčku, rimsku i srednjovjekovnu europsku civilizaciju.

Koristit ćemo uglavnom sekundarne izvore koji daju prikaz razvoja glazbe u pojedinim razdobljima i u njima ćemo pokušati pronaći podatke o pedagoškom pristupu glazbi. Od primarnih izvora koristit ćemo djela pojedinih značajnijih filozofa toga razdoblja koji su govorili o značenju glazbe u životu čovjeka, ali i u odgoju i obrazovanju. Primarnim izvorima mogu se smatrati i pojedine slike, reljefi, notni zapisi koji daju također značajne informacije o glazbi i glazbenom obrazovanju.

Države starog Istoka

Prve škole osnivaju Sumerani (3. tisućljeće pr.n.e.). To su bile škole namijenjene samo bogatima i u njima se učila matematika, gramatika, botanika, zoologija, mineralogija i teologija. Tu su se školovali budući svećenici, činovnici i pisari. Djeca su pisala klinastim pismom i pritom se koristila s glinenim pločama. Značajke odgoja u Indiji su kastna isključivost i religioznost, a u Kini sustavnost, krutost i strogoća. U Egiptu su se samo odabrani mogli obrazovati, odnosno stjecati određena znanja s područja medicine, građevinarstva, tjelesnog odgoja, pjesništva i glazbe. Kod Egipćana jedna vrsta pisma bila je namijenjena narodu, a druga kasti svećenika (Zaninović, 1988.).

I glazba je bila razdvojena na glazbu naroda i na glazbu vladajućih krugova. Glazba vladajućih predstavljala je službenu glazbu države. Služila je u prvom redu veličanju vladara i njegovih pothvata. Glazbeni život izuzetno je bogat u svim zemljama staroga Istoka. Glazba je sastavni dio velikih dvorskih svečanosti, gozbi, religioznih obreda, pogreba i vojnih parada. Službenu glazbu stvarali su skladatelji, a za izvođenje, odnosno reprodukciju glazbe, unajmljivali su se pjevači i svirači. Zbog izražene potrebe za podizanjem izvodilačke prakse na znatno viši stupanj vodila

se briga o glazbenom odgoju pjevača i svirača tako što im je osigurana kvalitetna glazbena izobrazba i omogućeno stalno usavršavanje. Sve to u konačnici dovodi do snažnog razvoja glazbenog profesionalizma (Andreis, 1967., Plavša, 1981., Turkalj, 1980.).

U državama starog Istoka glazba je najviše prisutna pri bogoslužju, no kod pojedinih naroda (Egipat, Kina) imala je i veliku odgojnu važnost. U Kini je posebno izraženo shvaćanje kako glazba ima značajnu ulogu u odgoju mladeži. Kinezi su donosili čak i zakone kojima se određivalo kakva će se glazba poučavati i koji će se instrumenti svirati (Rojko, 1996.). Konfucije (prema Brkić, 1983.) ističe kako obrazovanje započinje poezijom, razvija se njegovanjem vlastitog ponašanja, a usavršava glazbom. Glazba treba dovesti čovjekov život u red. Ona nas uči o ljubavi, privrženosti i odanosti te nam otkriva čovjekov karakter. U staroj Kini vladalo je vjerovanje kako se uz savršenu glazbu mogu regulirati odnosi među ljudima jednako kao i odnosi između ljudi i prirode (Rojko, 1999., 18). U Kini je glazba usko povezana s filozofijom prirode, a uz to ima i veliko političko značenje. Konfucije ovako govori o vezi između glazbe i državne vlasti:

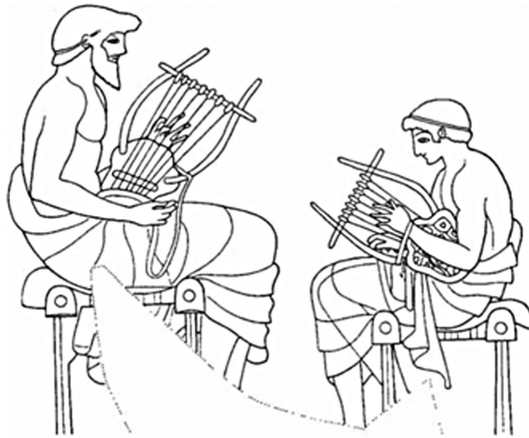
„Glazba uzdiže ljudsko srce. Kada se svira s osjećajima, oni se izražavaju u zvucima; a kada zvuci poprima konačne oblike, dobivamo glazbu. Na ovaj je način glazba miroljubive i napredne zemlje spokojna i radosna, a vlast joj je uređena; glazba nemirne zemlje odaje nezadovoljstvo i žučljivost; a glazba zemlje u rasulu otkriva patnju i žudnju za prošlošću, a narod je zdvojan. Tako vidimo kako su glazba i vlast na ovaj način izravno povezane.“ (Konfucije)

Podaci koji postoje o glazbi staroga vijeka odnose se u prvom redu na glazbu vladajućih jer su jedino ti slojevi stanovništva u mogućnosti ukrašavati hramove, grobnice i dvorove crtežima ili reljefima gdje se onda moglo prikazati i određene glazbene događaje. O glazbi širokih masa postoji znatno manje podataka. Glazba naroda vezana je uz rad, proizvodne procese te različite događaje iz svakodnevnog života (Andreis, 1967.).

Iako u ovom razdoblju još nemamo podataka na koji se način učila glazba, ipak vidimo pridavanje velikog značenja glazbi u odgoju i obrazovanju. Glazbi se čak pridaje moć u razvoju nekih crta ličnosti, ali i utjecaja na društvene odnose. Sve ovo imalo je utjecaj na kasnije civilizacije koje su nastajale na tlu Europe.

Antička Grčka

U antičko doba Grčka je bila sastavljena od više stotina polisa (gradova – država) među kojima treba izdvojiti Atenu i Spartu kao najznačajnije (6. st. pr.n.e.). U Sparti je odgojni cilj bio priprema vojnika, ratnika za borbu s neprijateljem. Djeca su sa se-

Slika 1: Svirači lire: učitelj i učenik
(prema Landels, 1999., 65)

dam godina odlazila u državne odgojne ustanove gdje su bila sve do svoje punoljetnosti. Tu su imali organiziranu nastavu koja je uključivala sportski program, vojne vježbe te učenje čitanja i pisanja. Učilo se pjevati himne i vojne pjesme. Zanimljivo je da se u vojnim vještinama obučavaju i djevojčice, a ne samo dječaci.

U Ateni odgojni je cilj ostvariti sintezu razvijenog i dobro odgojenog čovjeka. Od sedme do četrnaeste godine dječaci polaze škole gramatista i škole kitarista. U prvima se uči čitanje, pisanje i računanje, a u drugima glazba, pjevanje i deklamiranje stihova *Ilijade* i *Odiseje*. U školama nije bilo određenog nastavnog plana i programa, a rad je bio individualan. Od trinaeste godine dječaci imaju organiziran još i tjelesni odgoj. Vježbalo se hrvanje, plivanje, trčanje, bacanje diska i bacanje koplja. Djevojčice su ostajale kod kuće i učile obavljati poslove vezane uz domaćinstvo (Encyclopædia Britannica, 2011., Zaninović, 1988.).

U Grčkoj glazba ulazi u opći sustav odgoja. Za razliku od orijentalnih naroda gdje glazbu izvode najčešće robovi (obično kao profesionalni glazbenici), a slobodni je ljudi samo slušaju, kod Grka vlada mišljenje kako bi i svaki slobodni građanin trebao imati pouku u pjevanju i sviranju lire³ (slika 1) kao sastavni dio svoga obrazovanja. Starogrčki filozofi smatrali su da glazba može odigrati bitnu ulogu u odgoju

³ Lira i kitara najvažniji su glazbeni instrumenti stare Grčke. Njih se u antičko doba povezivalo s bogom Apolonom te se smatralo kako njihov zvuk smiruje i duhovno uzdiže. Ti su instrumenti kao takvi primjereni za odgoj. Za razliku od toga puhački instrument aulos, kojeg se povezuje s Dionizom, bogom vina, smatra se neprimjerenim za odgoj jer simbolizira uzbuđenje i neobuzdane strasti (Andreis, 1977., 325, Platon, 1997., 399-400).

te da će mladi ljudi koji se bave glazbom postati kvalitetnije osobe. Glazbenike se nazivalo i *odgajateljima države*, a izraz *glazbeni čovjek* (*anér musikós*) označavao je obrazovanog čovjeka u najširem smislu riječi (Pavlović, 1977).

Platon (1997.) ističe kako glazba predstavlja snažno sredstvo za oblikovanje čovjekova karaktera i zato je stavlja u sam vrh edukacije. „Ritam i harmonija najjače dopiru u unutrašnjost duše i najživlje je se doimaju, daju joj pristalu ćud i čine čovjeka dobrim ako se ispravno odgojio, dok se inače zbiva protivno“ (Platon, 1997., 89). Glazbu Platon dijeli na dobru i lošu (Landels, 1999., 1000), a moralnu vrijednost glazbe povezuje sa stanjem u državi.

I Aristotel naglašava odgojnu ulogu glazbe. Glazbi pristupa kao važnom dijelu odgojnog programa, uz pisanje, čitanje, tjelovježbu i crtanje te se zalaže za takav oblik učenja glazbe u kojemu djeca ne samo da slušaju glazbu, nego je i sama izvode:

„Nije nepoznato kako je golema razlika u tome kako se stječu stanovita svojstva, da li tkogod sâm sudjeluje u dotičnome umijeću. Jer jedna je od nemogućnosti ili barem teškoća da budu valjani prosuditelji umijeća oni koji se sami nisu njome bavili. Istodobno djeci treba pružiti neku zabavu, i valja smatrati prikladnim (izumom) Arhitino čegrtalo, koje se daje dječici kako bi se njime zabavila te ne bi razbijala stvari po kući, jer dijete ne može mirovati. Takvo je čegrtalo, dakle, prikladno nejačadi, dok je sâm odgoj čegrtalo odraslijoj djeci. Iz tih stvari je bjelodano kako djecu treba tako učiti glazbi da je ona i sama izvode.“ (Aristotel, 1988., 265)

U svome spisu *Politika* Aristotel se pita treba li se čovjek baviti glazbom radi užitka ili radi njene uloge u odgoju. Po njemu odgoj pridonosi stvaranju dostojnog i slobodnog čovjeka, a dostojno življenje moralo bi sadržavati i užitak, a ne samo ljepotu. Zato je društveno opravdano da istovremeno postoji nekoliko tipova glazbe koji zadovoljavaju različite potrebe pojedinaca ili društva (odgoj, odmor, ispunjavanje dokolice, pročišćenje). Za odgovarajuće odgojno djelovanje i za pročišćenje Aristotel preporučuje dorsko pjevanje. Napjeve u dorskom načinu⁴ smatra najboljim tipom glazbe jer pomažu kontroli strasti te potiču smirenost i racionalnost. Za dječju dob preporučuje lidijske napjeve. Oni pružaju istovremeno i osjećaj reda i naobrazbu (Aristotel, 1988., 269-270, Radovan, 2009.).

Možemo zaključiti da u Grčkoj civilizaciji glazba doživljava punu afirmaciju kao značajno odgojno sredstvo. To vrijedi kako za Atenu tako i za Spartu. Iako je u Ateni naglasak na razvoju ljudske osobnosti jer je to bilo demokratsko društvo u

⁴ U antičkoj Grčkoj melodije su se zasnivale na trima osnovnim ljestvicama: dorskoj (kreće se od e1 – e, silaznim smjerom), frigijskoj (od d1 – d) i lidijskoj (od c1 – c). Prema grčkim teoretičarima svaka od tih ljestvica ima svoj izražajni karakter, u vezi s kojim je i Platonova teorija o moralnom efektu glazbe (tzv. „učenje o etosu“) (Plavša, 1981, 27-28)

Slika 2: Poučavanje u antičkoj rimskoj školi
(http://spqr360.com/menu/education_in_ancient_rome.html)

robovlasničkim uvjetima, a u Sparti je glazba u funkciji odgoja ratnika i totalitarnog društva, ipak se i u jednom i drugom slučaju u glazbi vidi odgojno značenje.

Stari Rim

Postoje tri razdoblja u povijesti staroga Rima. To su razdoblja *Rodovskog Rima* (8. – 6. st. p.n.e.), *Rimske Republike* (6. – 1. st. pr.n.e.) i *Rimskog Carstva* (od 30-ih godina pr.n.e. – 476. godine n.e). U rodovskom Rimu odgoj je bio obiteljski. Učilo se jahanje, plivanje, hrvanje, rukovanje oružjem, a u skladu sa znanjem starijih još i čitanje, pisanje i računanje. Cilj je bio odgojiti zemljoradnika – vojnika.

Prve javne osnovne škole – *ludusi* počinju se otvarati u doba rimske republike. U njima djeca uče čitati, pisati i računati (slika 2). Djecu se odgaja da budu čestita, skromna i umjereni te se nastoji kod njih razviti hrabrost i jaka volja. Djeca patricija pohađala su *gramatičke škole*. Tu se učio grčki i latinski jezik, deklamiranje te se čitao Homer i druga djela grčke literature. U tim se školama odgajalo buduće govornike. Kako bi se govornicima osigurao još kvalitetniji odgoj kasnije su se počele otvarati i *retoričke škole*. U njima se učila filozofija, građansko pravo, matematika, astronomija i glazba (Zaninović, 1988.).

U doba Rimskog Carstva privatne škole postale su državnima. Sve veća pažnja posvećivala se obrazovanju, a učitelji, kao carski činovnici, ostvarivali su mnogo veća prava i veće plaće. Rimski carevi pretvaraju tada škole u oruđe svoje vladavine. Cilj odgoja bio je odgoj činovnika koji će održavati rimsku vlast i Rimsko Carstvo.

O odgoju u doba Rimskog Carstva govori i rimski pisac i učitelj govornišтва Marko Fabije Kvintilijan (1985.) u svome djelu *Obrazovanje govornika*. Kao osnovni cilj odgoja on ističe odgoj idealnog govornika. Govornik bi po njemu trebao imati ove dvije osobine: poštenje i čestitost:

„Dobrim ljudima, naprotiv nikada neće nedostajati lijepih riječi, uvijek će moći pronaći najbolje misli. Samo dobar i pošten čovjek može biti dobar govornik. Tako je najvažnije svojstvo govornika moć rasuđivanja.“ (Kvintilijan, 1985., 490)

Kvintilijan zastupa javni odgoj i školstvo, a privatno odbacuje. Ne slaže se s tim da djeca počnu učiti čitati tek od sedme godine. Učiti po njemu treba od malena. Prije nego što se pristupi obrazovanju učitelj mora upoznati sklonosti svojih učenika i njihove umne sposobnosti. Smatra da se velika pažnja mora posvećivati materinjem jeziku, ali naglašava i estetski i moralni odgoj. Do neuspjeha u obrazovanju ne dolazi zbog toga što djeca nisu dovoljno darovita, nego zbog odgajateljevih zahtjeva. Prema Kvintilijanu većina djece ima prirodnu darovitost za učenje (Kvintilijan 1985.).

U Rimu je uloga glazbe bitno drugačija od one koju ona ima u Grčkoj. Glazba se izvodi isključivo u okviru javnih svečanosti i na gozbama. Njena je osnovna zadaća veličanje snage i sjaja države te zabava imućnih rimskih građana. Glazba je virtuozna, a izvode je u početku jedino obrazovani robovi. Zanimanje za glazbu kasnije je poraslo tako da su se glazbom počeli aktivno baviti i rimski patriciji (čak i sami carevi). Za odgoj mladeži ona nema posebno značenje. Kvintilijan ističe kako se glazbu treba poučavati, no ona je u odgoju potrebna samo kao pomoćnica vještine govorenja (Chailley, 2006., 17):

„Niti jedna jedina riječ u cijeloj rimskoj književnosti ne pokazuje nam da su glazbenici svoju umjetnost shvaćali kao poslanje, da su je produbljivali tražeći neki ideal bez interesa, da su je izvodili poput apostolata. Radilo se samo o odobravanju, počastima, novcu – ni o čemu drugom. Iz tog je razloga, pri susretu s grčkom glazbom ili glazbom Srednjeg vijeka – da se zadržimo na dalekim razdobljima – rimska glazba umrla bez potomstva“ (Chailley., 2006., 16).

Možemo zaključiti da je u Rimskoj civilizaciji glazba doživjela izvjesnu degradaciju u odnosu na ranija razdoblja i da joj se ne pridaje veće značenje u odgoju i obrazovanju. Glazba je i dalje društveno prisutna, ali je više u funkciji zabave i državnih svečanosti.

Slika 3: Poučavanje u srednjovjekovnoj pjevačkoj školi – *Scholae Cantorum*
(<http://stbenedictschola.org/>)

Srednjovjekovni odgoj i nastava glazbe

U srednjem vijeku vlast nad odgojem i obrazovanjem ima katolička crkva što znači da je obrazovanje imalo isključivo religiozni karakter. Prvo su se počele osnivati samostanske škole namijenjene obrazovanju budućeg svećeničkog kadra (Chailley, 2006.). Kasnije se osnivaju i zasebni odjeli, interni i eksterni. Interni odjel polazila su ona djeca koja se školuju za svećenički poziv, a eksterni sva preostala djeca. U samostanskim školama učio se vjeronauk te čitanje i pisanje na latinskom jeziku (Zaninović, 1988.). Učenici crkvenih škola obvezatno su i pjevali. Na brojnim crkvenim svečanostima pjevali su se jednoglasni crkveni napjevi – psalmi, himne, korali, sekvence te kasnije i višeglasne skladbe (Rojko, 1996.).

Za potrebe učenja crkvenih napjeva osnivale su se i posebne pjevačke škole – *Scholae Cantorum*⁵ (slika 3). Prvu takvu školu osnovao je u Rimu papa Grgur Veliki u

⁵ Smatra se kako je *Schola Cantorum* postojala u Rimu još u 4. stoljeću. Ipak, ona dobiva posebno na značenju tek u 6. stoljeću nakon provedbe reforme crkvenog pjevanja na čelu s papom Grgurom Velikim. Najistaknutija i najuglednija *Schola Cantorum* bila je ona vatikanska poznata još i pod nazivom *Capella Sistina* (Sikstinska kapela), odnosno pod punim nazivom *Il Collegio dei Cappellani Cantori della Capella Pontificia*. Sikstinska kapela razvila se neposredno iz *Scholae Cantorum* pape Grgura Velikog. Prvo se razvijala kao pjevačka škola u kojoj se njegovao gregorijanski koral i poučavalo crkveno pjevanje, a kasnije i kao papinski crkveni zbor. Danas Sikstinska kapela ima redovito 32 pjevača koji kao članovi pontifikalnog zbora pjevaju pri papinom bogoslužju (Škunca, 1977., 300).

vrijeme akcije pročišćavanja i ujednačavanja koralnog repertoara (u 6. st.)⁶. Kasnije se pjevačke škole osnivaju i u drugim centrima (St. Gallen u Švicarskoj, Würzburg u Njemačkoj, Metz i Chartres u Francuskoj i dr.) što je omogućilo da se gregorijansko pjevanje proširi po svim europskim zemljama⁷ (Andreis, 1967., Pettan, 1962., Plavša, 1981.).

U crkvenim središtima osnivale su se i katedralne škole. U odnosu na ranije spomenute samostanske škole ovdje je nastava bila na nešto višoj razini. Nakon što je Martianus Capella u svome enciklopedijskom djelu *De nuptiis Mercurii et Philologiae* fiksirao sedam slobodnih vještina (*septem artes liberales*) one su se počele izučavati i u školama. Sedam slobodnih vještina dijelilo se na *trivium* i *quadrivium*. U okviru *triviuma* nalazila se gramatika, retorika i dijalektika, a u okviru *quadriviuma* aritmetika, geometrija, glazba i astronomija. Glazba je tretirana kao teorijska disciplina. U to doba smatralo se kako je teorijsko obrazovanje viši stupanj od pjevanja i sviranja, koji predstavljaju praktične discipline. Dakle, glazbu se tada tretira više kao znanost nego kao umjetnost.

Osim samostanskih i katedralnih postoje još i župne škole. One su se osnivale uz pojedine crkvene župe, a polazile su ih manje skupine djece. U tim se školama uči vjeronauk, čitanje i pisanje na latinskom jeziku te se pjevaju molitve. Pjevanje je dugo vremena predstavljalo isključivo učenje napamet crkvenih napjeva. Posebno sposobni učenici učili su osim navedenog još i gramatiku, retoriku i dijalektiku.

Kako se glazba počela izučavati i teorijski počeli su se razlikovati pojmovi *muzikus* i *kantor*. Prvi je označavao znanstveno obrazovanog glazbenika, a drugi reproduktivnog, odnosno glazbenika izvođača (Rojko, 1996.). Po pitanju odnosa praktičnih i teorijskih glazbenih disciplina Maitre navodi sljedeće:

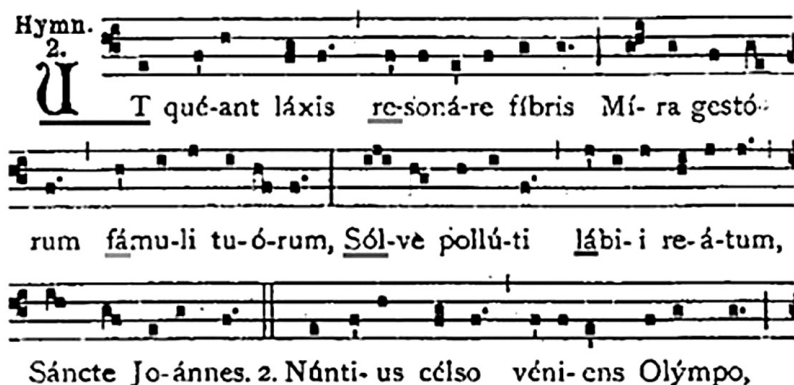
„Glazba se ne sastoji samo od iskustvene prakse nego i od stvarnog produblivanja vlastite znanosti i estetike, uključivši i njezine odnose s aritmetikom, akustikom i harmonijom zvijezda – odatle i potječe njezino mjesto u *quadriviju*. Čak se i profesori razlikuju. Kantoru,iskusnom praktičaru, pripada „utuvljivanje u glavu“ službe i napjeva. No, samo teorijska glazba, umna usudio bih se reći, zaslužuje naziv *musica*, a ostalo je *cantus*. Samo „*musica*“ daje onome tko je poučava ili je poznaje naziv glazbenika, *musicus*.“ (Maitre, prema Chailley, 2006., 52-53)

⁶ U nastojanju da se koralni napjevi očiste od svjetovnih elemenata, odnosno od utjecaja narodne pjesme papa Grgur Veliki (540-604) odabrao je samo one napjeve koji su po njemu bili najprikladniji za bogoslužje. Ti su napjevi sabrani u zbirci pod nazivom *Antifonarij*. Napjevi su po njemu dobili naziv gregorijanski koralni (Andreis, 1967, Pettan, 1962)

⁷ Prvo se gregorijansko pjevanje proširilo u Engleskoj. Na Francusku i Njemačku širi se za vladavine kralja Karla Velikog. U Španjolskoj se takvo pjevanje njeguje tek od 11. stoljeća (Pettan, 1962).

UT QUEANT LAXIS

Hymn.
2.
U

T qué-ant láxis re-soná-re fíbris Mí- ra gestó-
rum fá-mu-li tu-ó-rum, Sól-ve póllú-ti lábi-i re-á-tum,
Sáncte Jo-ánnes. 2. Nánti- us célso véni- ens Olýmpo,

Slika 4: Himna sv. Ivana zapisana neumatskom notacijom
(<http://www.youtube.com/watch?v=SugtS3tqsoo&feature=related>)

U razvoju srednjovjekovne glazbe određenu ulogu odigrao je i kralj Karlo Veliki. Njegova je želja bila potaknuti obnovu i razvoj naučavanja (Nakosteen i Szyliowicz, 2011.). Uz pomoć Alkuina, svoga osobnog savjetnika,⁸ reorganizirao je naobrazbu te u njoj i glazbi dao važno mjesto. Alkuin ističe kako niti jedna disciplina nije savršena bez glazbe:

„Neka djeca, kaže kapitular iz Aachena, nauče psalme, vježbe, pjevanje, računanje i gramatiku u svim samostanima ili biskupijama.“ (Baluze, 1780., prema Chailley, 2006., 52)

U nastavu pjevanja s vremenom se počelo unositi i određene novine. Srednjovjekovni teoretičar i reformator glazbene pedagogije Guido iz Arezza (997. -1050.) pridonio je kvaliteti glazbene nastave usavršavanjem notnog pisma, izumom solmizacije i stvaranjem sustava heksakorda. Notacija je usavršena povećanjem broja crta u notnom crtovlju. To je omogućilo izvođačima da puno sigurnije određuju visine pojedinih tonova i intervalske odnose između njih (Pettan, 1962.). Solmizacijske slogove Guido je uveo kako bi olakšao pjevanje i snalaženje u heksakordima. Za svaki stupanj heksakorda upotrijebio je početne slogove stihova latinske himne

⁸ U doba karolinške renesanse Alkuina se smatralo najučjenijim čovjekom. Na dvoru Karla Velikog on je vodio školu, odnosno malu akademiju, koju su polazili mladi ljudi iz najuglednijih obitelji tadašnjeg Carstva (Pirenne, 2005, 36).

sv. Ivanu Krstitelju (slogovi *ut, re, mi, fa, sol, la*) u kojoj inače svaki stih započinje za jedan stepen (ili polustepen) više od prethodnog (slika 4). Slogove je primijenio na sve vrste heksakorda. Dakle, solmizacijski slogovi ne označuju apsolutnu visinu tona, nego samo njegov položaj unutar određenog heksakorda (Kuntarić, 1977., 397, Preussner, 1953.). Guidovi solmizacijski slogovi koriste se uz manje dopune i danas u glazbenoj nastavi:

„Shvativši genijalno da se svjesno čitanje i pisanje glazbe može naučiti samo ako se tonovi shvate u međusobnom odnosu kakvi se javljaju u stvarnoj glazbi, Guido je stvorio temelj za učenički glazbeni samorad utoliko što je sad postalo mogućim da učenik samostalno nauči, odnosno, pročita a vista neku novu pjesmu. Naravno, taj genijalni pronalazak nije još mogao biti iskorišten za glazbeni odgoj *širokih slojeva*, jer je u tom pogledu, sudbina glazbenog odgoja (bila) identična sudbini općeg odgoja i obrazovanja: on se još uvijek odvijao samo po samostanskim, katedralnim i župnim školama, za ograničen broj korisnika i s jednim ciljem: pjevanje crkvenih pjesama.“ (Rojko, 1996., 20-21)

Odgoj dječaka plemićkog porijekla temeljio se na sustavu sedam viteških vještina (*septem artes probitatis*): jahanju, bacanju koplja, plivanju, mačevanju, lovu, igranju *dame* te skladanju stihova. Prvih pet vještina bile su namjenene razvoju fizičke snage, dok je igra *dame* trebala razviti sposobnost snalaženja u različitim situacijama. Skladanje stihova podrazumijevalo je pjevanje, sviranje te stvaranje stihova i glazbe (Rojko, 1996., Zaninović, 1988.).

Viteški odgoj razvio se u vrijeme križarskih ratova (1096. – 1270.). Nakon povratka s ratnih pohoda vitezovi su na svojim imanjima dolazili u dodir s ljudima iz nižih slojeva i upoznavali njihovu glazbu. Budući da su stekli određenu glazbenu naobrazbu i upoznali se s glazbenom teorijom i vještinom pjevanja i sviranja, vitezovi su počeli „izmišljati“, „pronalaziti“ stihove i uglazbljivati ih. Tako je došlo do razvoja viteške poetske i glazbene umjetnosti u kojoj su prožeti elementi narodne glazbe s elementima gregorijanske melodike. Vitezovi koji djeluju na srednjovjekovnim dvorovima južne Francuske od kraja 11. do kraja 12. st. i koji stvaraju svoju vlastitu poeziju i glazbu nazivaju se *trubadurima*⁹. Na sjeveru Francuske vitešku umjetnost izvode *truveri* (sredina 12. st.), a u Njemačkoj *minnesängeri* (12.-14. st.) (Plavša, 1981.).

„Sva je srednjovjekovna glazba, pa tako i trubadurska, sazdana na obilježjima starocrkvenih tonaliteta, ali se u mnogim trubadurskim napjevima zamjećuju obrisi dura.

⁹ Najpoznatiji vitezovi trubaduri bili su Guillaume IX., grof od Poitiersa, Marcabru, Jaufré Rudel i Bernard de Ventadour (Chailley, 2006).

Forma im je pregledna, periodizirana, a sadržaj ponajčešće izrazito lirsko-ljubavni, u granicama prilično konvencionalne poezije, s ustaljenim izrazima i usporedbama. Ali ima i drukčijih sadržaja, pastoralnog, političkog, epskog, satiričkog karaktera. Pjesme i napjeve trubadura obično su izvodili žongleri, daroviti ljudi iz naroda, vješti pjevači i svirači. Trubaduri su ih uzimali u službu i išli s njima ili ih slali u druge feudalne dvorove da promiču njihova djela. Žongleri su redovno nastupali prateći se na vielli, žičanom instrumentu.“ (Andreis, 1967., 120)

Capdevielle (prema Chailley, 2006.) misli kako nije dovoljno o trubadurima govoriti samo kao o pjesnicima kao što je pogrešno gledati ih i samo kao glazbenike. Upravo je kod trubadura posebno izraženo jedinstvo dviju umjetnosti – poezije i glazbe. Viktor Hugo jednom je prilikom rekao: „Zabranjeno je stavljati glazbu uz moje stihove.“ Chailley vjeruje kako bi trubaduri na tu izjavu odgovorili na ovaj način: „Zabranjeno je čitati moje stihove bez glazbe koju sam za njih tako brižno oblikovao“ (Chailley, 2006., 106).

Srednjevjekovno razdoblje svakako je vrlo značajno za razvoj glazbene umjetnosti ali i za glazbenu pedagogiju. Ovdje je glazba imala prvenstveno religijsku funkciju, ali i u svjetovnom životu na dvorovima glazba je bila sve više prisutna. Tu se javlja i interes za glazbu koja je živjela u narodu. Svakako treba naglasiti da je u tom razdoblju usavršeno notno pismo i da su ostali mnogi notni zapisi. Za odgoj i obrazovanje iz tog razdoblja naslijedili smo solmizaciju.

Zaključci

Glazba kao imanentno ljudska djelatnost kroz povijest je imala različiti tretman što je najčešće zavisilo od niza društvenih okolnosti. Ipak, jasno je da je ona uvijek na određen način bila prisutna bilo kao umjetnost koja je u funkciji razvoja značajne ljudske dimenzije ili kao značajan pratilac određenih društvenih događanja. Samo učenje glazbe razlikovalo se ovisno o tome osposobljava li se pritom izvođače glazbe ili je učenje glazbe sastavni dio općeg obrazovanja. Srednjevjekovno razdoblje, koje se kad je riječ o znanosti i umjetnosti uglavnom negativno vrednuje, u glazbi je bilo značajno i produktivno. Tu se čak javlja i znanstveno bavljenje glazbom *muzikus* koji se razlikuje od *kantora* koji predstavlja onoga koji izvodi glazbu. U tom razdoblju ne samo da glazba izlazi iz crkvenih prostorija nego postaje područje teorijskog izučavanja, a iznalaze se i nova metodička rješenja u poučavanju glazbe.

Literatura

- Andreis, J. (1967.), *Vječni Orfej*. Zagreb: Školska knjiga.
- Andreis, J. (1977.), Kitararica. U: Kovačević, K. (ur.). *Muzička enciklopedija*, II. sv. Zagreb: JLZ, 325.
- Aristotel (1988.) *Politika*. Zagreb: Globus.
- Brkić, S. (1983.), *Izabrani spisi: Laoce, Konfucije, Čuangce*. Beograd: Prosveta.
- Chailley, J. (2006.), *Povijest glazbe srednjega vijeka*. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo.
- Kvintilijan, M. F. (1985.), *Obrazovanje govornika*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Kuntarić, M. (1977.), Solmizacija. U: Kovačević, K. (ur.). *Muzička enciklopedija*, III. sv. Zagreb: JLZ, 397-398.
- Landels, J. G. (1999.), *Music in Ancient Greece and Rome*. London and New York: Routledge.
- Nakosteen, M. K., Szyliowicz, J. S. (2011.), Europe in the Middle Ages. U: *Encyclopædia Britannica*. Preuzeto 2. 08. 2011. s: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/179408/education/47498/Europe-in-the-Middle-Ages>
- Pavlović, M. (1977.), Grčka muzika. U: Kovačević, K. (ur.). *Muzička enciklopedija*, II. sv. Zagreb: JLZ, 20.
- Pettan, H. (1962.), *Repetitorij povijesti glazbe*. Zagreb: Muzička naklada.
- Pirenne, H., (2005.), *Povijest Evrope – Od Seobe naroda do 16. stoljeća*. Split: Knjigotisak.
- Platon (1997.), *Država*. Zagreb: Naklada Jurčić.
- Plavša, D. (1981.), *Muzika: Prošlost, sadašnjost, ličnosti, oblici*. Knjaževac: Nota.
- Preussner, E. (1953.), *Music Education in Europe*. Izlaganje na International Conference on the Role and Place of music in the education of Youth and adults, Brussels, 29.06.-9.07.1953. Preuzeto 5.08.2011. s: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001438/143896eb.pdf>
- Radovan-Burja, M. (2009.), Aristotel i F. Bacon o biti i ulozi glazbe. *Magistra Iadertina*, 4 (4), 102-114.
- Rojko, P. (1996.), *Metodika nastave glazbe. Teorijsko-tematski aspekti*. Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Pedagoški fakultet.
- Rojko, P. (1999.), Glazbenoteorijska i psihološka uporišta glazboterapije. *Tonovi*. 40, 2002, 17 (2), 17-27.
- Škunca, M. (1977.), Schola Cantorum. U: Kovačević, K. (ur.). *Muzička enciklopedija*, III. sv. Zagreb: JLZ, 300.
- Turkalj, N. (1980.), *Historija muzike*. Zagreb: Naprijed.
- Zaninović, M. (1988.), *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Završki, J., Njirić, N., Manasteriotti, V. & Županović, L. (1979.), *Glazbena umjetnost*. Zagreb: Školska knjiga.

Music and Music Education in Ancient History and Middle Ages

Abstract

The paper aims to present the overview of the earliest approaches to music and its place in education, and social life in general. In ancient civilizations, like the Chinese or the Sumerian and Egyptian, a great importance was given to music. Thus the philosopher Confucius believes that music elevates the human heart and that it represents the expression of feelings, but is also a reflection of the society that creates it.

In ancient Greece, music was specially appreciated and considered an integral part of education. Two of the Greek states, Sparta and Athens, differed in their approaches to music. In Athens music was perceived as a powerful tool for human development, because dealing with music makes people better and nobler. In Sparta music was seen as a means of developing the fighting spirit and preparing the troops.

Contrary to that, the Roman period is the time when the music was given secondary importance. It was used as a side effect of feasts and public ceremonies, and it was mainly practiced by slaves. When it comes to music in education, its function came down to facilitating the development of orators since a great emphasis was given to the speaking skill.

In the medieval period, however, music received special attention and this period was significant for the development of music in general, but also for the methods of teaching music. Music was primarily used for the religious ceremonies, in which it holds the essential place. Music was also present in the courts, and at the time of some rulers was particularly cherished. With the advent of the Troubadours, music became combined with the poetry, and there was also a raised interest in the folk music that existed outside the church and court life. For the development of musical pedagogy, it is significant that from this period originates the solmization, which is still used nowadays.

Key words: music, education, ancient history, Middle Ages, social role, teaching methods